

Dante 750

Hétszázötven éve született Dante Alighieri, akit, Leonardo da Vinci társaságában, bátran a világon legismertebb olaszként tartunk számon. A születésnap valószínűleg június 19-re esett, de a XIII. század anyakönyvezési szokásainak ismeretében aligha lehetünk biztosak pontosságában. Az biztos, hogy az a firenzei utca, amelyben a szülőháza áll, ma az ő nevét viseli, s biztos az is, hogy a ház éppen úgy az irodalombarátok zarándokhelyévé vált az évszázadok folyamán, mint a költő ravennai sírja. Babits Mihály a világirodalom legnagyobb költőjének nevezte az itáliai poétát, Jorge Louis Borges pedig a valaha írt legnagyobb irodalmi műnek az *Isteni színjátékot*, amelyet magyarra éppen Babits fordított a legautentikusabban, legélvezetesebben. Életművének kimagasló darabja ez a mű, valóban, de munkássága nemcsak emiatt kulcsfontosságú az olasz irodalom történetében: az összegző életmű magába foglalja a kor legfontosabb tudományos ismereteit, teológiai elveit, kulturális értékeit, a népi hiedelmeket és szokásokat éppen úgy, mint a kor jelentős személyiségeire vonatkozó enciklopédikus ismereteket – s nem mellesleg, döntő szerepet játszott az olasz irodalmi nyelv kialakulásában is.

Az ősi nemesi család sarjaként született Dante életének az utókor által számon tartott egyik legfontosabb epizódja Beatrice iránti szerelme volt, a költő állítólag kilenc, Falco Portinari lánya nyolc éves volt, amikor megpillantották egymást, de a szerelem sosem teljesedhetett be, a lányt Simone de Bardihoz adták férjhez, éltét rövidre szabta a sors: a házasságkötés után néhány évvel, huszonnégy éves korában meghalt. A költő és szerelme, akihez 1291-94 között harmincegy költeményt írt, igazi találkozás az *Isteni színjátékban*, a Purgatóriumban következett be, az Édenkertben. Amíg azonban a szó szoros és átvitt értelmében Dante idáig eljutott, a földön is meg kellett élnie a mennyországot és a poklot, hiszen politikai szerepléséért száműzték Firenzéből, ahová sohasem térhetett vissza.

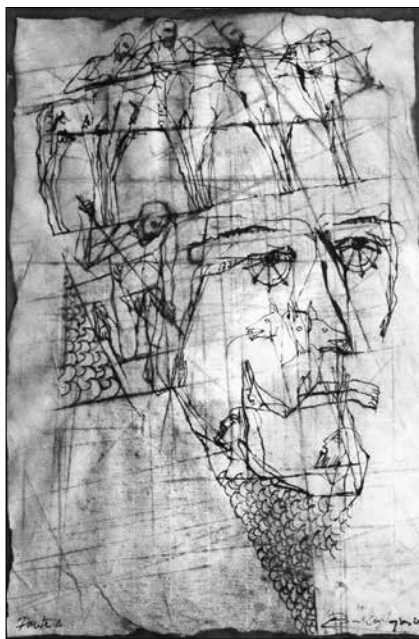
A költő alakja, viszontagságos sorsa és az életmű képi értelembe vett gazdagsága szinte kihívást jelentett, jelent minden kor képzőművészei számára. Első arcképe már a XIV. század elején megszületett, ismeretlen mester műve, a firenzei Palazzo dei Giudici e Notai, azaz a bírók és jegyzők palotája falán látható, Giotto Dante-ábrázolása viszont az ugyancsak firenzei Bargelloba került. Ugyancsak firenzei mester, Botticelli dolgozott azon a sorozaton, amely, ha elkészül, valószínűleg minden idők legnagyobb, Dantéhoz kötődő képzőművészeti alkotása lett volna, a kortársak szerint fölülmúlta volna Michelangelonak a római Sixtus-kápolnában látható *Utolsó ítéletét*. Állítólag éppen a nagyszabású római

Bárdócz Lajos: Dante I.

Törley Mária: Menny

Bárdócz Lajos: Dante II.

Balás Eszter: Az út

pápai megrendelések érlelték meg a gondolatot Lorenzo Pierfrancesco de Mediciben, hogy az *Isteni színjáték* által inspirált képsorozatot rendeljen Botticellitől a firenzei dóm számára. A festő 1481-91 között mintegy száz miniatúrát festett pergamenre a nagy mű előkészítéseként, ebből kilencvenkettő fenn is maradt, igazolva Vasari ítéletét, aki „csodálatos dolognak” nevezte azokat a műveket, amelyek a végül meg nem valósult nagyszabású munkát előkészítették.

A romantika korában éppen olyan inspiráló hatású volt Dante életműve a képzőművészet számára – ahogyan például Johann Heinrich Füssli, William Blake, Eugene Delacroix alkotásai mutatják –, amilyen erőteljesen megjelent Gustave Doré grafikai műveiben vagy a preraffaeliták festményein is. Ami pedig a XX. század klasszikus modern művészetét illeti, Salvador Dalí száz színezett fametszetet készített az *Isteni színjáték*hoz, amelyet jó néhány évvel ezelőtt Budapesten, az Erzsébet-híd pesti hídfőjénél működött, ma már nem létező Budapest Galériában is bemutattak. A magyar képzőművészet számára talán a szimbolizmus, szecesszió időszakában jelentette a legfontosabb ihlető forrást Dante költészete, Körösfői Kriesch Aladár, Paczka Ferenc, Gulácsy Lajos alkotásai a Dante-ikonográfia maradandó darabjai közé tartoznak.

S mit jelent Dante a kortárs magyar művészet számára a XXI. század elején? Nos, erre a kérdésre válaszolt a Dante 750 című kiállítás, amelyet június 19.-július 5. között rendeztek meg a budapesti Corvin Múvelődési Ház-Erzsébetvárosi Színház Harmónia termében, s amelynek bővített változatát december 10.-2016. február 20. között a római Magyar Akadémia Fraknoi termében is bemutatják a Nemzetközi Dante Konferencia nyitányaként. De nemcsak a XXI. század elején dolgozó magyar művészeknek a költőhöz való viszonyát érzékelteti a kiállítás, hiszen az egyik bemutakozó, a tárlatot megszervező R. Törley Mária szobrászművész immár évtizedek óta újra és újra visszatér Dante költészetéhez, főként az *Isteni színjáték*ban fölvetődő sorskérdésekhez. A Magyar Képzőművészeti Főiskolán 1982-ben Somogyi József növendékeként végzett, korábban három évig Andrassy Kurta János műtermében tanult művész munkásságának meghatározó elemei közé tartozott mindig is az irodalom, a zene, a magyar és az egyetemes történelem jelentős alakjai, eseményei iránti érdeklődés, a szakralitás, amely a fentiekkel szoros összefüggésben jelenik meg. Útja tehát természetes módon vezetett Dante költészete felé, amelynek interpretálása során olyan sikereket ért el, mint a ravennai Dante Biennálén 1985-ben kapott nagydíj *A pokol kapujában* című műért vagy az ugyancsak a Dante Biennálén 1996-ban kapott elismerés, az olasz szenátus elnökének a díja, *A purgatórium kapujáért*.

Ha nem is a teljes Dante-életművet, de az *Isteni színjáték* egészét átfogják a szobrok, amelyek a budapesti kiállításon szerepeltek, a Pokol kapujától a Mennysorság kapujáig. A sort valóban a legkorábbi művek egyike, a *Dante a Pokol kapujában*, illetve az örök kárhozatra ítélték csillapíthatatlan, de mélyen megindító szenvedését ábrázoló *A Pokol* és *A Pokol kereke* indítja, s az ihlető irodalmi mű felépítését követve jutunk el *Dante és Beatrice találkozásáig*, amely a Purgatóriumban következik be, illetve az *Üdvözülő lélekig*. Visszatérő motívum a kapu R. Törley Mária műveinél, a különböző szférák közötti átlépés szimbóluma, az emberi és az isteni természetű történések közötti kölcsönhatás helyszíne, ugyanígy visszatérő motívum a repülésé, amely mintegy a költői képzelet szabadságát megtestesítve emeli át a *Színjáték* hőseit az egyik szférából a másikba. *A Magányos Dante* mintegy a száműzött költő alakját idézi meg, az életműhöz szorosan kötődő művek mellett kiállított *Szent Ferenc* a szakralitás mindent átlényegítő erejéről, a Dante gondolkodását alapvetően meghatározó szellemi, lelki erőtekről beszél.

A kiállítás másik szobrása, Balás Eszter ugyancsak Somogyi József növendékeként végzett a Magyar Képzőművészeti Főiskolán 1972-ben, s útja következetesen vezetett a formák tömörítése, leegyszerűsítése, a jelekben, jelképekben való fogalmazás felé. A klasszikus szobrászati technikák kiváló ismerője, ugyanakkor a különböző kultúrák iránt nyitott alkotó, s ez a nyitottság, például a távol-keleti művészet felé, még erőteljesebbé teszi érdeklődését a műveiben megjelenő filozofikus tartalmak iránt. Művei így egyfelől a dantei életmű egyre mélyebb és mélyebb rétegeit idézik meg, miután az egyetlen alak részeként megjelenő *Dante és Vergilius kettőse* elindítja a sort a tárlaton, másrészt azt az *Út*-at, ha úgy tetszik, labirintust idézik meg, amely a szobrászi gondolkodás lényegi problémaköreit és az egyén, a közösség létezésének alapkérdéseit kapcsolják össze.

Két szobrász, két festő és két grafikus művei kerültek egymás mellé az erzsébetligeti tárlaton, s úgy tűnik, éppen ellentétéivel egészítik ki egymást mindhárom műfaj alkotói. Ami a festőket illeti: az 1974-ben a főiskolán Sarkantyú Simon növendékeként végzett Mihályfi Mária visszafogott színvilágú képein magányos figurák jelennek meg, amelyek a természet végtelenségével szembesülve, mintegy az emberi élet értelmére, az idő és időtlenség, a konkrét tér minőségére és a térből való kilépés lehetőségére, a létezés egyetemes értékeire kérdeznének rá. *SzoboreMBER, Mélység, Fehér fények és árnyékok, Várakozók, Idő nélkül* – mondják a műcímek, önmagukban is arra utalva, hogy a művek Dante-életművéhez inkább közvetve, mint közvetlenül kötődnek, miközben a létezés drámájának megidézésével a lényeget illetően nagyon is szoros az irodalmi mű és a festmények közötti kapcsolat. A tanulmányait a hetvenes évek második felében Hamburgban végzett, de immár két évtizede Szentendrén dolgozó Szakács Imre festőművész képeinél viszont meghatározó jelentőségű az erőteljes színvilág, s még inkább az a fény, amely vásznai többségét beragyogja. Ha nem Dante, akkor az is időszerűvé tenné e művek bemutatását, hogy 2015 a fény nemzetközi éve, a fény révén azonban, amely az isteni jelenlét szimbóluma, a megtisztulás lehetőségének az ígérete, valójában a dantei életmű és a képek kapcsolatát is igen szorossá teszi. A fények Szakács Imre festményein mintha csak annak a dilemmának a feloldását ígérnék, amelyet az utat tévesztett, az igaz utat kereső ember él át, s amelyet Dante az *Isteni színjáték*ban így fogalmaz meg: „az emberélet útjának felén egy nagy sötétlő erdőbe jutottam, mivel az igaz utat nem lelém”. *Fényfüggöny, Örök fény, Összekötő szálak, Ég és Föld között* – Szakács Imre festményei mintha csak annak az útnak a tájékozódási pontjait jelölnék meg, amelyet a Vergilius társaságában az alvilágba leszálló költő bejár, míg a megvilágosodásig elérkezik.

A kortárs magyar grafika idős mesterei közé tartozó két alkotó, az 1936-os születésű Bárdócz Lajos és az 1938-as évjárához tartozó Károlyi András rajzai teszik teljessé a kiállítás anyagát. Mindketten a magyar illusztrációs művészet nemes tradícióinak a folytatói. Előbbi Bukarestben végzett, tanulmányai után különböző romániai kiadók, folyóiratok számára készített illusztrációkat, például az *Odüsszeiá*hoz, de Ady költeményeihez is, mígnem 1988-ban áttelepült Magyarországra, utóbbi, miután 1964-ben Schubert Ernő, Kádár György és Ék Sándor növendékeként elvégezte a Magyar Képzőművészeti Főiskolát, a táblakép, az autonóm és az alkalmazott grafika területén egyaránt dolgozott, képzőművészeti tevékenységét erőteljes irodalmi, zenei, kultúrtörténeti érdeklődése tette, teszi igazán egyénivé. Két, eredményekben gazdag, de alapvetően más körülmények között, máshogyan formálódó pálya – két különböző közelítés Dante világához is. Bárdócz két rajzán egy-egy, mintegy a költő korábbi portréi által inspirált fejbe sűríti bele a víziót az *Isteni színjáték*ról, s ezzel párhuzamosan az emberi létezés drámájáról, Károlyi viszont nem fogja vissza – miért is tenné? – a benne feszülő energiákat, részletgazdag lapokban, színezett tusrajzokban, az irodalmi mű részleteit olykor mintegy epikus módon megjelenítve követi útján a költőt, vagy éppen kalandozik el az életműtől. Igazságkeresőben hol a *Purgatórium ligetében* jár, hol *Az emberiség maszkjai* között. S egy Dante előtt tisztelgő kiállításon tehet-e egyáltalán mást napjaink művésze, mint azt, hogy végigjárja azt az utat, amely, ki tudja mikor, hogyan, milyen kitérőkkel, milyen megpróbáltatásokkal, de az igazság felé vezet?

Balás Eszter:
Dante és Vergilius

